

багатокомпонентних речень і тексту свідчать факти структурного оформлення тексту як поліпредикативної конструкції.

Загально визнаним є те, що засобами зв'язку компонентів складного синтаксичного цілого виступає передусім семантична пов'язаність речень, єдність їх змісту, а також лексичні, морфологічні, синтаксичні та ритмомелодійні засоби.

За результатами аналізу науково-технічного тексту можна зробити попередні висновки про використання надфразових єдностей як із паралельним зв'язком, так і з ланцюжковим. Інколи у межах одного складного синтаксичного цілого можуть поєднуватися ланцюжковий і паралельний зв'язки компонентів.

Таким чином, текст, зокрема і науково-технічний являє собою єдність смислового змісту і мовної форми. У ньому реалізується певна послідовність мовних значень, міститься конкретна інформація, оформлена послідовністю смислових категорій, відмічається зчеплення компонентів, що включають синтаксичні побудови різної структури і різної форми вираження міжфазових зв'язків.

Використана література:

1. Гальперин И.Р. О понятии "текст" / Лингвистика текста. Мат-лы научной конференции МГПИИЯ им.М.Тореза. – М., 1974. – Ч.1. – 401 с.
2. Солганик Г.Я. Синтаксическая стилистика. Сложное синтаксическое целое. – М.: Прогресс, 1973. – 273 с.
3. Жинкин Н.И. Развитие письменной речи учащихся / Изв. АПН РСФСР. – М., 1956. – Вып. 78.
4. Цветкова Л.С., Брудный А.А., Дридзе Т.М. и др. Смысловое восприятие речевого сообщения. – М.: Ин-т языкознания АН СССР, 1976.
5. Лосева Л.М. Синтаксическая структура целых текстов. – Одеса, 1971.
6. Даниелян В.М. Особенности композиции и языка научно-технической статьи. – М.: Научно-техническая информация. – 1971. – Сер.1. – № 1.
7. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. –К.: Брама, 2004. – 336 с.
8. Стилистико-грамматические черты языка научной литературы. – М.: Наука, 1970. – 234 с.
9. Гиндин С.И. Онтологическое единство текста и виды внутритекстовой организации / Машинный перевод и прикладная лингвистика. – М., 1971. – Вып. 14.
10. Арутюнова Н.Д. Понятие пресуппозиции в лингвистике./ Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. – М. – 1973 – Т. 32. – № 1.
11. Леонтьев А.А. Высказывание как предмет лингвистики, психолінгвистики и теории коммуникации / Синтаксис текста. – М., 1979.
12. Мачай Т.О. Терміни-новоутворення як репрезентанти науково-технічної інформації // Вісник Дніпропетровськ. ун-ту. Серія Мовознавство. – 2005. – Вип. 11. – Т. 1. – №2/1.

Мелько Х.Б.
Національний педагогічний
університет ім. М.П.Драгоманова

ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТАФОРИ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ РАКУРС

Метафора є найпродуктивнішим креативним засобом збагачення мови, семіотичною закономірністю, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, схожої з нею в якомусь відношенні [10, 326]. Першим спробував описати психічну природу метафоризації австрійський психолог і лінгвіст К. Бюлер. За К. Бюлером, метафора має природу уподібнення гештальтів і синестезії, що ґрунтується на виникненні одного відчуття під впливом неспецифічного для нього подразника іншого (укр. *гучні кольори, теплий голос, холодні тони, яскравий запах, різнобарвний смак*). Слід підкреслити,

що ще Аристотель розглядав синестетичну природу метафори на прикладах лінгвістичних термінів *GRAVE ASSENT* та *acute accent*. Раніше за К. Бюлера у 1912 р. голландський дослідник Й. ван Гіннекен також трактував синестезію як підґрунтя метафоричного перенесення.

Метафора бере участь у пізнанні людиною навколишнього світу, у створенні нових слів, у породженні тексту як цілісної одиниці комунікації [14, 48], а також сприяє розумінню тексту адресатом. Сила метафори полягає в тому, що вона здатна “включати” обидва види мислення паралельно, нести водночас і когнітивне, і емотивне навантаження, бути поєднанням змісту та відчуття, змісту та образу [13, 448]. Подвійна спрямованість метафори викликана тим, що їй притаманний комплекс комунікативно-семіотичних та лінгвокогнітивних властивостей, які сприяють як проявам текстової невизначеності, так і проявам текстової заданості, і у такий спосіб роблять метафору сигналом адресованості.

Розгляд метафори як складного знака дозволяє виявити в ній первісну спрямованість на сприйняття та вплив [14, 32] і прагматичну орієнтованість, що дає метафорі можливість виступати засобом здійснення адресованого мовленнєвого акту. У конкретній мовленнєвій ситуації ставлення мовця до навколишнього світу так само, як і спонукання адресата до будь-якої дії, не завжди буває висловленим прямо та буквально, але навіть висказане в завуальованій формі може бути цілком зрозумілим для адресата. Це можна підтвердити таким прикладом: *If you say that again I'll remodel your face*.

Зазначене висловлювання є жартівливим попередженням або жартівливою загрозою, вираженим за допомогою метафоричного перифразу позначення справжньої загрози (удар по обличчю, наслідком якого може стати розпухлий ніс або синець – “*remodelling*”). Реальна загроза може звучати так: “*If you say that again I'll give you a clap in the face*”. Метафоричний перифраз “*remodel your face*” надає цьому реченню більш легкий, жартівливий відтінок, що може свідчити про характер відносин між мовцем і слухачем: вони, скоріше, приятелі, ніж серйозні супротивники.

Метафора втілює в собі один із проявів навіювальної сили мови: вона бере участь у формуванні суспільної думки [17], слугує зціленню як засіб нейролінгвістичної терапії, і, нарешті, метафора в художньому тексті організує та спрямовує читацьке сприйняття та інтерпретацію адресатом певного конкретного тексту. Інакше кажучи, метафора в художньому тексті функціонує як засіб адресованості цього тексту [3, 93].

Результати досліджень свідчать, що механізм формування сигналів адресованості художнього тексту ґрунтується на взаємодії текстової невизначеності та заданості [3, 94]. Одним із проявів такої взаємодії в художньому тексті є метафора. Вона пропонує нове, несподіване уявлення про означуваний об'єкт, становить рецептивну складність, виявляючи, таким чином, невизначеність і водночас підказує певний напрямок раціональної та емотивної інтерпретації об'єкта (заданість). Така подвійність метафори зумовлена наявністю в неї взаємопов'язаних та взаємозалежних лінгвокогнітивних характеристик, що випливають із самої природи метафори. Метафора є засобом реалізації текстової заданості, оскільки вона поєднує різні концепти та забезпечує читачеві вихід у новий концептуальний простір [12, 55]. Цю здатність метафори віддзеркалюють такі лінгвокогнітивні характеристики, як стереоскопічність (здатність висловлювати дві думки одночасно) та евристичність (здатність вказувати шляхи та засоби міркування про об'єкт).

У метафорі відбувається взаємне наближення двох семантичних зон через предичіювання суб'єкту незвичайної ознаки [13, 443]. Завдяки цьому наближенню виникає певна “семантична двоплановість” метафори [8, 222], що забезпечує поєднання вербального смислу з образністю [13, 450].

Поряд із елементами заданості, що реалізуються за рахунок стереоскопічності та евристичності, метафора містить у собі також і елементи невизначеності або неповної визначеності, що потребують когнітивного зусилля з боку адресата. Однією з характеристик, за допомогою яких реалізується невизначеність метафори, є її енігматичність, тобто здатність метафори містити в собі загадку [1, 174], ставити аперцептивну проблему. Розуміння метафори, яких би мінімальних зусиль з боку адресата повідомлення воно не вимагало, завжди подібне до дешифрування коду або відгадування загадки [4, 159]. Але, на відміну від класичної загадки, що допускає лише одну відповідь, метафора припускає безліч відгадок-інтерпретацій, які існують паралельно.

Оскільки метафора виявляє приховану подібність неподібних явищ, вона містить у собі елемент несподіваності, обманюючи в чомусь сподівання слухача або читача, освітлюючи знайомий предмет чи явище з несподіваного боку. Суть даного ефекту несподіваності полягає у створенні напруження між повсякденним баченням світу та новим, запропонованим метафорою, між нашою картиною реального світу та картиною того світу, що мав на увазі автор [13, 427]. Здатність метафори створювати таке напруження може бути названа сугестивністю. Напруження, яке створює метафора, становить момент невизначеності для читача. Чим більше віддалені один від одного різні мисленнєві простори, які віддзеркалені в метафорі, тим вищий ступінь сугестивності метафори. Для розуміння метафори адресатові необхідно подолати створюване нею напруження, виявити зв'язок між властивостями метафоричних референтів.

Вищезгадані лінгвокогнітивні характеристики метафори – стереоскопічність, евристичність, енігматичність та сугестивність – дають метафорі змогу функціонувати як сигнал адресованості художнього тексту, забезпечують взаємодію в метафорі елементів невизначеності та заданості. Під час перекладу з однієї мови на іншу співвідношення цих елементів у метафорі (та, відповідно, в тексті, що містить цю метафору) може змінюватися. Це пов'язане з тим, що в різних мовах механізм концептуалізації мисленнєвих просторів за допомогою метафори може мати як універсальний характер, так і бути специфічним для кожної окремої мови [7, 56]. Відтворення метафоричного образу вихідної мови в матеріалі мови перекладу зумовлене цілою низкою факторів. У життєвому досвіді різних народів є багато спільного; культурно-фонова інформація, на базі якої з'явився той чи інший образ вихідної мови, може бути зрозумілою носіям мови перекладу. Проте проблему відтворення художніх образів оригіналу за допомогою засобів мови перекладу ускладнює багато чинників, як мовних (відмінності в лексичній системі та граматичній структурі мов), так і етнолінгвістичних (естетичний досвід носіїв мови перекладу, їхній тезаурус, інша матеріальна та духовна культура).

Лінгвістичні та лінгвокультурологічні розбіжності між вихідною мовою та мовою перекладу сприяють змінам функціональної значущості метафор як сигналів адресованості художнього тексту. Метафори оригінального тексту так або інакше відтворюються в тексті перекладу, але їхня значущість для адекватного сприйняття тексту адресатом частково змінюється або нейтралізується.

Одним із засобів прихованої передачі інформації, пов'язаної із висловлюванням про об'єкт дійсності, яка відображає відношення адресанта до фактів дійсності, є концептуальна метафора. Прагматична функція концептуальних метафор у дискурсі, з одного боку, полягає в їхній здатності створювати певне відношення до конкретної проблеми, що аналізується у тексті; з іншого, – у здатності метафоричних концептів створювати стереотипне бачення певного об'єкта чи явища [7, 24].

Метафора, що існує в мові, базується на концептуальній метафорі як результат

процесу, що розгортається на концептуальному, глибинному рівні [8, 25].

Концептуальна метафора — це явище, яке формується не в мові, а в мисленні завдяки його здатності встановлювати аналогії між гетерогенними сутностями різної природи, в результаті чого людина концептуалізує одну ментальну сутність у термінах іншої. Тим самим, метафора стає результатом когнітивного процесу, який зіставляє два чи більше референти, реально не пов'язані між собою, що веде до виникнення семантичної концептуальної аномалії, симптомом якої звичайно є певне емоційне напруження. Метафора, таким чином, формується на глибинному когнітивному рівні мови [17, 381].

Враховуючи думку В. В. Петрова, що метафора активно бере участь у формуванні особистісної моделі світу та є ключовим елементом категоризації мови, мислення та сприйняття, спробуємо описати концептуальну метафору, вжиту в романі “The Radiant Way” М. Дребл [16].

Авторка має власне бачення таких важливих індивідуальних і соціальних понять, як життя, світ, люди, сім'я, старість, любов, знання, економічна система, екологія та ін. Через ці концепти презентується авторське кредо, її розуміння світу. Зупинимось на деяких із них.

Для М. Дребл світ, у якому ми живемо, це безглуздий світ: *it's a foolish world* (р. 701); жахливий світ: *a nightmare world* (р. 62); жива смерть: *a living death* (р. 62); світ світла; *a world of light* (р. 99).

Отже, поняття *світ* представлене відповідними структурними метафорами: “жах”, “жива смерть”, “світло”. Сфера світу концептуалізується шляхом перенесення на неї структурації інших сфер. Так, коли світ осмислюється в термінах жаху, висвітлюється один аспект цього поняття: це є страшний сон, неспокій, небезпека, — і затемнюються інші аспекти. Не береться до уваги те, що світ — це світло, тобто радість, щастя та ін. Д. Лакофф зазначав, що функція концептуальних метафор не в тому, щоб спільно охарактеризувати той чи інший концепт, а в тому, щоб висвітлити окремі аспекти даного концепту.

Авторське бачення концепту *життя* у проаналізованому романі дуже незвичне: життя — це небуття, безперервний веселий фестиваль життя інших: *life is the nothingness, the solid, cheerful festival of the lives of others* (р. 4); життя — це небезпека: *life is a danger* (р. 67); життя — це холодна вулиця: *life is a cold street* (р.90); життя — це тепла кімната: *life is a warm room* (р. 90). Життя — холодна вулиця та життя — тепла кімната, пов'язані з обмеженим простором. Кожен з нас — вмістилище, яке обмежене поверхнею тіла і наділене здатністю орієнтації типу “всередині-ззовні” [17, 412].

Проаналізувавши вищезазнані концептуальні метафори, приходимо до висновку, що авторка розглядає людей, перш за все, як членів суспільства. Кожна людина — це частина цілого, люди — нитки павутиння, сітки, ми — крапки кривої, знаки, перехрестя, місця зустрічей. Тобто, загальне, суспільне знаходиться на вищому щаблі від індивідуального.

Автор роману — жінка, і тому вона приділяє велику увагу таким концептам, як любов, шлюб, сім'я. Поняття любов має дещо суперечливий зміст: любов — це синець, укус, нитка: *life is a bruise, a bite, a thread* (р. 143); любов — це тішитися завдаванням болю людям та страждати самому: *love is to enjoy hurting people and being hurt* (р. 143); любов — це пристрасть: *love is lust* (р. 41); любов — це переляк: *love is fright* (р. 42); любов — це процес загоювання ран: *love is the process of healing the wounds* (р. 165); любов — це відлига: *love is thawing* (р. 169).

Розглядаючи концептуальну метафору *любов* — це відлига, помічаємо, що в її основі лежить когнітивний процес, під час якого ми осмислюємо абстрактну сутність *любов* через сутність, яку можна спостерігати, *відлига*. Тобто людина отримує уявлення про ту чи іншу

річ, яку не можна спостерігати завдяки тому досвіду, який вона набуває через свої спостереження.

Таким чином, розглядаючи КМ у романі “Осяйний шлях” М. Дребл, ми намагалися з’ясувати особливості бачення світу автором, її розуміння окремих концептів: життя, люди, світ, сім’я, любов, що входять до концептуальної системи особистості.

Завдяки концептуальній метафорі, яка визначається як одна з форм концептуалізації, як когнітивний процес, що виражає й формує нові поняття і без якого неможливо отримати нове знання [9, 55], та яка бере активну участь у формуванні особистісної моделі світу, допомагаючи сягнути найвіддаленіших ділянок концептуального поля, можна говорити про авторське бачення концептів.

Використана література:

1. Аристотель. Етика. Політика. Риторика. Поетика. Категорії. – Мн.: Література, 1998. – 1392 с.
2. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс. // Теория метафоры. — М, Прогресс, 1990. – С. 5-32.
3. Арутюнова Н.Д. Образ, метафора, символ в контексте жизни и культуры // *Res Philologica*. – М.-Л.: Наука, 1990. – С. 71-88.
4. Будасси З.В. Когнитивные основы использования метафоры в естественнонаучном популярном журнальном дискурсе // Когнитивная семантика. Материалы второй международной школы-семинара по когнитивной лингвистике. 11-14 сентября 2000 года. – Ч. 1. – Тамбов, 2000. – С. 220-222.
5. Васильев С.А. Синтез смысла при создании и понимании текста. – К., Наукова думка, 1988. – 240 с.
6. Воробьева О.П. Лингвистические аспекты адресованности художественного текста (одноязычная и межъязыковая коммуникация): Дис. ... докт. филол. наук. – М., 1993. – 322 с.
7. Гак В.Г. Метафора: универсальное и специфическое // Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 11-26.
8. Е.С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю.Г.Панкрац, Л.Г.Лузина. Краткий словарь когнитивных терминов / Под общ. ред. Е. С. Кубряковой. – М.: Филол. факультет МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 356 с.
9. Маккормак З. Когнитивная теория метафоры // Теория метафоры. — М.: Прогресс, 1990. – С. 358-387.
10. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. - Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
11. Шибанова Е.О. Метафорические концептуальные системы в сфере экономики и политики (на материале англоязычной прессы): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. гос. лингв. ун-т. – М., 1999. – 25 с.
12. Телия В.Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция // Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 26-52.
13. Рикер П. Живая метафора // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 435-453.
14. Якобсон Р. В поисках сущности языка // Семиотика. – М.: Радуга, 1983. – С. 102-117.
15. Хосе Ортега-и-Гассет. Две великие метафоры // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 68-81.
16. Drabble M. *The Radiant way*. – L.: Weidenfeld and Nicolson, 1987. – 217 p.
17. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. – Chicago; L.: The University of Chicago Press, 1980. – 242 p.
18. Santos Dominguez L.A., Espinosa Elorza R.M. *Manual de Semantica Historica*. – Madrid: Editorial Sintesis, D.L., 1996. – 223 p.

Наумова Н.Г.

Запорізький національний університет

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПТУ ‘ASSETS’ У ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ

Антропоцентричність сучасних мовознавчих студій зумовлює розгляд мови як невід’ємної складової розумової діяльності, що тісно пов’язана з інформаційним обміном. На зміну декларативним твердженням про зв’язок мови й мислення на порядок денний висуваються питання конкретних форм взаємодії мовлення та знання в когнітивно-комунікативних процесах. Оскільки вивчення ментальних моделей, які, на думку М. М. Полюжина, є основою для відбору необхідної комунікативної інформації з метою